

BOOKA.

Knjiga **195**

MARKO TOMAŠ
KNJIGA ZA MAJU
Improvizacija na duši

© Marko Tomaš, 2023.

ZA IZDAVAČA
Ivan Bevc
Nika Strugar Bevc

© za srpsko izdanje

BOOKA

11000 Beograd, Cara Dušana 68
office@booka.in

www.booka.rs

UREDNICI
Kruno Lokotar i Ivan Bevc

IZVRŠNA UREDNICA
Sanja Bogičević

KOREKTURA
Booka

PRELOM
Bodin Jovanović

DIZAJN KORICA
Monika Lang

ŠTAMPA
DMD štamparija

Beograd, 2023.

Sva prava zadržana.
Nijedan deo ove knjige ne može se koristiti
niti reprodukovati u bilo kom obliku bez
pismene saglasnosti izdavača.

MARKO TOMAŠ
KNJIGA ZA MAJU
Improvizacija na duši

*Posvećeno malom Vitu Gregoviću,
da tuga bude u knjigama, a veselje u životu!*

„Istina je, dogodilo se, uradio sam to,
ali nije trebao razbiti palicu za kriket o moju glavu!“

Liam Gallagher

FRAGMENTI ROBERTA LASTAVICE

Kuća ima pet soba. U svaku se ulazi izravno s avlije. Jedino su kuhinja i dnevni boravak spojeni. Iza kuće je mala bašta okružena visokim zidovima susjednih kuća.

Prve skokove izveo sam skačući s krova kuće u baštu. Zamislio bih da je na mjestu bašte bazen. Noge su mi upadale u šljunkovitu zemlju. Listovi smokve zapljeskali bi u moju slavu iz kuta bašte. Ako bi netko primijetio što radim, iz maštanja bi me prenula psovka.

Sokak se blago izdiže nad glavnom ulicom. Na desnoj strani je red kuća stisnutih jedna uz drugu. Lijevo je kameni zid iza kojeg se red borova natječe u vitkosti i čežnji prema visini. Sokak je popločan granitnim kockama. Uvijek kad bih se penjao uz njega gledao bih u savršeno složene crne kocke. Zamišljao bih da hodam kroz neku apstraktnu grafiku. Iz tih misli bi me prenuo miris koji dopire iz avlija. Njuškao bih i pokušavao zaključiti koja hrana miriše iza naše kapije. Kada sam osvojio prvu medalju u skokovima u vodu kapija je bila širom otvorena. Kao da je netko umro.

Majka je u kuhinji mijesila tijesto kao da ga želi oživjeti, udahnuti mu dušu. Poradala ga je. Vidio sam je kroz prozor. Avlija je bila čista kao da ju je do sjaja plemenite dosade uglancao šanker iz hotelskog bara. Iz očeve sobe dopirala je jeziva hladnoća. Oguljena tamnosmeđa boja na vratima roditeljske sobe djelovala je uređeno. Vrata su bila otvorena, a pod slabim svjetlom, u velikom bračnom krevetu, nepomično je ležao otac. Bio je odjeven u smečkastu pidžamu s tankim prugama u kakvoj je proveo zadnje mjesece života. Ali ova pidžama je bila nova, to se odmah vidjelo. Rubovi joj nisu bili iskrzani, boja je bila jasna. Očevo lice je bilo ukočeno. Blijedo, nezdravo, koža je imala žučkastu nijansu. Oči su mu bile čvrsto sklopljene. Stao sam uz uzglavlje i gledao nepoznatu mi grimasu na očevom licu. Bio je to izraz užasnutog čovjeka. Iz džepa sam izvadio srebrnu medalju. Položio je na očeve prekrížene prste. Stari zidni sat otkucao je pet popodne. U sobu je ušla majka. Pogledali smo se i zaplakali.

Mislio sam da se nikada neću vratiti. Kad su mi javili da je majka smrtno bolesna, tu odrješitu namjeru zamijenila je podmukla radost. Istog trena sam sjeo za računar i kupio kartu. Nešto u meni, do tada raspadnuto, s olakšanjem se spojilo u tihi mir postojanja. Rijeka života koju sam zaustavio prije deset godina ponovno je potekla. Opet sam postao ja sam i nisam se uplašio toga. Ni posljedice me nisu zanimale. Tu odluku nije donijela moja svijest. Jednostavno ju je nadvladalo čudo života. Stan u kojem sam sjedio naglo se smanjio. Tako se valjda osjeća čovjek kojeg liše slobode i bace u zatvorsku sobicu. Sada, kada sam oslobodio sebe u sebi, moj dotadašnji život postao je ono što je i bio do tada – tamnica. Svijet omeđen jasnim zadaćama. Uzeo sam kožnu jaknu sa stolice i izašao na Avenue des Gobelins. Rasvjeta nije dolazila do izražaja jer je još bio sumrak. Konačno je došlo vrijeme da osjetim pariške ulice. Rijeke ljudi su izlazile iz podzemne željeznice. Vraćali su se s posla i ispuhivali umor i dosadu u crvenkasto večernje nebo. Svijet se klatio, ječao i psovao. Nisam bio siguran kuda bih krenuo.

Osvanulo je široko pariško jutro. Nazvao sam klub. Re-
kao da moram otputovati. Vratit ću se kad sve završi. Ko-
lega je izjavio sućut i poželio mi sretan put.

Nisam bio zabrinut. Sve ove godine za to i nije bilo
potrebe. Ali onaj koji sam bio cijelo proteklo desetljeće
plašio se povratka. Kaos koji je ostao poslije rata bio je
očito dublja nijansa nereda nego rat sam. Ipak, nisam si
postavljao nikakva pitanja. Pred samu ponoć popet ću se
uz sokak. Ući ću u kuću. Tamo će biti majka.

Vlak me vozi prema uspomenama. Kao čovjek koji je u Pariz stigao bez uspomena i prošlosti nisam ih ni ovdje mogao steći. Zato nema sentimentalnosti dok se predgrađa razmazuju pred mojim očima.

Salto i vijak. Uzvratno, povratno, natrag, naprijed. Rotacija. Deset godina tijela bez svjesnog sadržaja. Tek poneki nemiran san. Rijetka misao o majci.

Toj tvrdoj ženi koja je na odluku da odem reagirala tako da ne želi čuti za mene. Samo je tetka znala gdje sam. Ona mi je i javila da majka više ne može sama odlučivati ni o čemu. Sve je prepustila mojoj savjesti. A ja sam i savjest ostavio iza sebe. U onih pustih pet soba prema kojima me vlak vozi kroz pariška predgrađa.

Kroz Roissy Charles de Gaulle kao na vrtuljku. Ukrug. Lako se izgubiti. Blaga vrtoglavica. Nijedne brige, nikakve misli. Ali živčana napetost.

Kao pred skok.

Koncentracija jer bih mogao propustiti let. Ljudi kao tek prohodale modne lutke. Posrću i sudaraju se. Avioni poput prepariranih grabljivaca ispred foto-tapete. Mučnina. Glavni znak života.

Policija i carina nezainteresirani za moju ručnu prtljagu i pasoš. Ali, to sam ja konačno tu, zar nitko nije primijetio moj izostanak sve ovo vrijeme? Čak mi je pomalo i muka. Živ sam i od toga me hvata trema.

Kao pred skok.

Skok je čežnja za letom. Želja da se što dulje zadržiš u zraku. Tu da proživiš neko iskustvo. Kao onih nekoliko koraka na Mjesecu koje je napravio Armstrong, tako i skakač želi barem nekoliko trenutaka prkositi gravitaciji, ostvariti najstariju ljudsku potrebu – učiniti nemoguće. Let avionom i slobodni skok tijela imaju jednu, ali ključnu, zajedničku stvar: sletjeti se mora. Let avionom je zato skok u daljinu umjesto u dubinu, što je slučaj sa slobodnim skokom. Cilj je isti. Zadržati se u zraku dovoljno dugo da ostvariš svoje namjere – stigneš na odredište ili ostvariš čežnju za letom.

Nad brdima oblaci kao pivska pjena koja kulja iz krigle. Između brda, u dolinama su naselja. U naseljima ljudi u vječnoj borbi za život. Nikad se tu nije stiglo do pitanja o smislu postojanja, jer se nikada nije dospjelo do života. Od borbe za prvi udisaj do vječnog konačišta – sve je u grču. Tu nije živio tko se nije patio cijeli život. I vladari su oduvijek skloni melankoliji.

Strani su vladari, okupatori, svoj ovdašnji položaj gledali kao kaznu. Nema mira u zemlji gdje borba za život ne prestaje.

Vraćam se u surovu ljepotu. Po prvi put u zadnjih deset godina gubim odlučnost. Nestaje jasnoće. U meni se budi nemir bez kojeg nijedan čovjek ne živi u ovim dolinama između tamnih brda. Ukazuje se duguljasti grad pored kojeg ću se ovako nemiran spustiti natrag u život iz kojeg sam se istrгнуo.

Ponovno sam sebi poznat. Ali prvotna radost koju sam zbog toga osjetio u Parizu je nestala. Prisjećam se što to znači. Svakodnevna uklapanja svih sekvenci prošlosti u neku cjelinu. Pitanja kako te drugi vide.

Sam po sebi čovjek je ovdje ništa. Njegova svrha se iscrpljuje isključivo u odnosu s okruženjem.

Prizori koje vidim iz autobusa, poznati, bliski ali ne i dragi, utiskuju se u mene i bude i ono što sam htio potisnuti. Glavu sam zabio u prozor. Ne želim da me itko prepozna. Sad kada sam opet ja, čovjek od uspomena i naslijeđa.

Vegetacija se mijenja. Znam po tome što nemir u meni postaje obuhvatniji i postaje neka vrsta tremora, znak da će se uskoro pred mojim očima ukazati dolina s gradom i riječnim kanjonom. Sve od čega sam otišao ponovno će postati stvarnost i sad kad je imam prestravljeno žalim za onom mirnom jasnoćom vlastite svrhovitosti koju sam ostavio u Parizu, u kojemu sam sve posvetio onome što sam oduvijek smatrao svrhom postojanja – skoku. U njemu je sadržana suština postojanja, priča o čovjeku i sudbini ispunjenoj neostvarivim čežnjama.

Skok je potpuno preuzimanje kontrole, držanje vlastite sudbine u svojim rukama. Izvan skoka je stvarnost, gravitacija koja nas subliminalno laže da kontroliramo svoju sudbinu samo kad smo čvrsto, objema nogama na zemlji, uvjereni da nas ona čuva od užasa kaosa i potpune anarhije. Skok je bijeg od stvarnosti i kratka pobjeda nad neminovnošću. Pogotovu kad je savršeno izveden, što znači da si uspio u potpunosti umaći zakonitostima stvarnosti i odvojiti se u novu stvarnost. Sav si u tom skoku, tijelom i umom, u svijetu kojeg si upravo stvorio i u kojem gospodariš životom.

Jedino što sam ikada htio postati jest Rijeka uz koju cesta vijuga prema jugu. Gledam je prvi put nakon toliko godina. Postojana. Silna je i tamna njezina zelena modrina. Razmaknula je planine kako bi živjela i krenula put velikog jedinstva. Rijetka stvar vrijedna divljenja. Ona koja je u meni budila želju da letim samo da bih joj se pridružio u njezinom stamenom i, usprkos brojnim zaprekama, spokojnom postojanju.

Dah je kratak. Stojim na peronu. Uvlačim bradu u ovratnik. Djelujem sumnjivo. Osjećam da će mi netko prići sleđa pa se oprezno osvrćem. Noć je u malom gradu. U toj pustoši slutim nešto zlokobno. Zrak vlažan kao da se znoji. Svi stari nesporazumi krenuli su koračati sa mnom. Prema kući. Osvijetljeni blijedožutim svjetlom ulične rasvjete. Udisao sam dobro mi poznati čemer koji ljudi za sobom ostave na ulici. Noge su znale put. Kao da susrećem nekoga s kim sam se rastao u žučnoj svađi. Užas nije u susretu s drugim, nego u prisjećanju na sebe izvan svake kontrole. Onakav kakav nikad nisam htio biti, kakav nisam slutio da mogu biti. Istovremeno sam postuđen i zgađen. Ali to u meni budi bijes, mržnju prema svjedoku za kojeg ću ostati bezobzirni divljak koji se pjeni, bjesni i želi uništavati. Prolaznika nema, pločnik je mokar, kolovoz je mokar, zrak je mokar. Noć je, sve je kako sam ostavio.

Sokak je strmiji. Kao da se penjem uz pokretne stepenice koje silaze. Iza zida nema borova. Zidovi kuća naduti kao stomaci sredovječnih muškaraca. Umor je taj koji me vuče. Penjem se posrćući. Kapija je otključana. Na ulazu u kuhinju drhturi tetka. Nikada nije ovoliko ličila na oca. Zaplakala je. Zagrljeni smo se jedva provukli u kuhinju. Netko drugi se smiješi mojim licem. Ponašanje nije u skladu s onim kako se osjećam. Igram ulogu. A sva me životna iskustva moje obitelji naseljavaju kao neku knjigu koja ima biti njihov kupe za vječnost. Sve je kako sam ostavio, samo s pečatom proteklog vremena. Ne može se prkositi vremenu, vreloj pari, suncu, vodi. Sve tek podsjeća na sebe, baš kao i tetka. Ni riječ nismo prozborili. Zagrljaj, tetkine suze, moj smiješak. Nema se što reći. Sve znamo. Ništa nam nije jasno.

Zakoračio sam prema dnevnom boravku. Namirisao majku poput životinje. U našoj obitelji oduvijek boluju i čekaju smrt u dnevnom boravku. Da su nam uvijek na oku. Nikada nisam bio siguran je li to kako bismo im mogli pomoći u svakom trenu ili zbog makabrične potrebe da ni na trenutak ne zaboravimo bolest i smrt. Izopačeni ritual. Djelić kulture smrti čiji smo dio.

Evo ti sina!, rekla je tetka. Na kauču je ležalo nešto nalik na majku. Zakrenulo je glavu. Pogledale su me oči kojima je prevladavala odsutnost. Ovo što je ostalo prisutno nije se moglo kretati bez teške muke i tuđe pomoći. Sjetio sam se njezine snage. Pod jednom rukom nosi mene, a u drugoj tešku putničku torbu. Izmakne ormar, počisti iza njega, vrati ga na mjesto. Bolesnog oca u naručju prenosi u njihovu sobu. Prizor te bespomoćne žene me zbunio. Kuda je otišla njezina snaga? Ovo kruto tijelo prekriveno naborima kože nije bilo tijelo moje majke. Lice je njezino iako pogled ukazuje koliki dio nje je nestao. Usta su se razvukla u najtužniji osmijeh na svijetu. Tetka je obrisala suze. Majci se iz svakog oka iscijedila po jedna. Spustio sam se na koljena, zagrlio majku, glavu naslonio uz njezin vrat i zaridao.

U Parizu bih prošlost sanjao. Ovdje, kada bih se vratio u
mjesto gdje se prošlost odvijala, san mi neće na oči.

Prošlost nas sustiže kao san ili kao nesanica.

OD IKARA DO LASTAVICE

Trebala je to biti priča o jednoj od ljudskih nemogućnosti.

U ovom slučaju nemogućnosti bijega od samog sebe, od vlastite prošlosti, osjećanja neadekvatnosti i krivnje.

Ideja je bila napisati alegoriju. Uobličila se nakon što sam, pukim slučajem, naišao na knjigu Borislava Pekića „Uspenje i sunovrat Ikara Gubelkijana“.

Denis Lastavica je u ranoj mladosti bio sudionik Olimpijskih igara. Cijeli je život posvetio figurativnim skokovima u vodu. Bio je državni prvak, dogurao do Olimpijskih igara, uspijevaao ostvariti ciljeve koje je postavio ispred sebe. Unatoč svojoj posvećenosti ipak nije uspijevaao ostvariti jedinu pobjedu do koje mu je bilo stalo više od svih drugih. Nikako nije mogao pobijediti u skokovima s mosta, tradicionalnim u njegovom gradu. I bilo mu je jasno zašto mu to ne uspijeva. Tehnički su njegovi skokovi bili savršeni, ali su ostajali samo to – skokovi. Naprosto, nije uspijevaao poletjeti s mosta, udahnuti skoku dušu leta. S tom je frustracijom dočekao rat i regrutaciju.

Kada je došao u prigodu, strastveno je sudjelovao u rušenju mosta zbog kojeg se osjećao toliko poniženo. Nije mogao podnijeti da bude predmet podsmijeha, skakač-olimpijac koji doživljava poraze od ljudi kojima su